

Anna Haverinen
Hannele Häkkinen

Oikeusministeriö/Itsehallinto- ja yhdenvertaisuusyksikkö
oikeusministerio@om.fi
Maija Iles (maija.iles@om.fi)
PL 25, 00023 Valtioneuvosto

Vanhusasiavaltuutetun tehtävän valmistelun virtuaalinen kuulemistilaisuus 29.4.2020

Pääministeri Marinin hallitusohjelman tavoite 3:n ”Ikäystävällisyyden edistäminen ” on kirjattu vanhusasiavaltuutetun tehtävän ja toimiston perustaminen. Asian valmistelu-tehtävä on annettu Oikeusministeriölle.

Oikeusministeriön 24.4.2020 kirjatussa muistiossa todetaan, että Suomessa vanhus-ten oikeuksien valvontaa tapahtuu usealla tasolla ja sitä tehdään usean eri viran-omaisen toimesta. Kuntaliiton näkemyksen mukaan vanhusasiavaltuutetun tehtävän perustamisen ei tule lisätä uutta viranomaista ja siten uutta tasoa kuntien ja muiden toimijoiden valvontaan. Valtuutetun tehtävät ja oikeudet tulee määritellä huolellisesti, jotteivat ne ole päällekkäisiä valvontaviranomaisten tehtävien kanssa. Jo nyt esimer- kiksi aluehallintoviranomaisten ja Valviran tehtäväkenttien epäselvyys ja osittainen päällekkäisyys aiheuttaa riskiä yhdenvertaisten palvelujen järjestämiselle ikäihmisille sekä eri järjestäjä- ja tuottajatahojen yhdenvertaiselle kohtelulle.

Vanhusasiavaltuutetun tehtävään tulee kuulua laaja-alaisesti ikääntyvään yhteiskun- taan toimija- ja toimialariippumattomasti liittyvät ilmiöt. Ikäystävällisyys, hyvinvoin- nin, toimintakykyisuuden ja terveyden edistäminen painottaen etsivää ja ennaltaeh- käisevää näkökulmaa ovat teemoja, joiden edistämiseksi vanhusasiavaltuutetun tulee toimia. Vanhusasiavaltuutettu voisi toimia myös ikäihmisten hyvinvointiin tähtäävien kansallisten kampanjoiden ym. edistäjänä.

Vanhusasiavaltuutetun tehtävässä tärkeitä on tietoon eli tutkimukseen ja näyttöön perustuva lähestymistapa. Esimerkiksi palvelujen laadukkuuden arvioinnissa van- husasiavaltuutetun tulee painottaa asukkaiden hyvinvoinnin lähtökohtaa ottamatta kantaa esimerkiksi palvelun järjestämistapaan. Valtuutetun yhteys ikäihmisiin it- seensä tulee olla suora ja tehtävässä tulee huomioida laajasti eri väestöryhmät, kuten mm. etniset ja seksuaalivähemmistöt sekä vammaiset henkilöt, iäkkäiden omaiset sekä ikäihmisten palveluissa työskentelevä henkilökunta. Suomessa lakisääteisten vanhusneuvostojen hyödyntäminen voisi olla osa vanhusasiavaltuutetun tehtävää.

Vanhusasiavaltuutetun tehtävän onnistumisen kannalta merkittävää on kokemuksen ja sisällöllisen asiantuntijuuden lisäksi valtuutetun persoona, tapa toimia ja sitä kautta tehtävää kohtaan muodostuva arvostus. Muuten esimerkiksi oikeusministeriön

Anna Haverinen
Hannele Häkkinen

muistiossa esille tuoma valtuutetun tehtävään kuuluva yhteiskunnallisena keskustelijana toimiminen voi jäädä pinnalliseksi.

Kuntaliitto kannattaa sitä, että vanhusasiavaltuutetun tehtävä olisi määräaikainen, kuten esim. lapsiasiavaltuutetun tehtävä. Toimikauden pituus voisi jatkua yli hallituskausien ollen esimerkiksi 5-6 vuotta kerrallaan. Vanhusasianmiehen hallinnollinen itsenäisyys ja riippumattomuus ovat välttämättömiä edellytyksiä sille, että vanhusasiamiestoiminnalla saavutetaan lisäarvoa hallitusohjelman mukaiselle ikäystävällisyyden edistämiseksi. Kaikenlaista päällekkäisyyttä tulee kuitenkin tehtävien määrittelyssä pyrkiä välttämään.

Kuntaliitto on selvittänyt lausuntonsa tueksi mm. pohjoismaisia vanhusasiamiestointimalleja.

Islannissa ja Tanskassa ei ole vanhusasiavaltuutettua. Norjassa aloittaa kansallinen vanhusasiavaltuutettu keväällä 2020. Norjassa on ennestään potilas- ja käyttäjävaltuutettu. Vanhusasiavaltuutetun toimisto on Ålesundissa yhdessä Ikäystävällinen Norja -keskuksen kanssa. Tavoitteena on kerätä asiantuntemusta tulevaisuuteen suuntautuneen ikääntymispolitiikan kehittämisessä. Vanhusasiavaltuutettu työskentelee kuuden vuoden ajan sopimuksen mukaisesti.

Ruotsissa vanhusasiavaltuutetun (äldreombudsmannen) tehtävä ei ole lakisääteinen, mutta heitä on monessa kunnassa, kuten esimerkiksi Tukholmassa, Linköpingissä ja Uppsalassa. Kunnallisten vanhusasiavaltuutettujen työnkuvat vaihtelevat, mutta pääsääntöisesti heidän tehtävissään on kyse ikääntyneiden etujen ja oikeuksien seurannasta ja puolesta puhumisesta sekä etsivästä ja ennaltaehkäisevästä toiminnasta. Myös yhteydenpito ikäihmisiin kuuluu kunnallisten vanhusasiavaltuutettujen tehtäviin.

Yhteenvetona ottaen huomioon myös pohjoismaisten vanhusasiavaltuutettujen kokemuksia voidaan todeta, että Suomessa valtakunnallisen valtuutetun tehtävän tulee olla eri hallinnonaloista riippumaton ja siihen tulee kuulua monipuolisen ikääntymiseen liittyvän yhteiskunnallisen keskustelun ylläpitäminen, laajasti ikääntyneiden oikeuksien toteutumisen seuraaminen sekä verkostoissa toimiminen moniäänisen keskustelun mahdollistamiseksi. Tehtävään ei tule kuulua tarkastusten tekemistä eikä kanteluiden käsittelyä, jolloin perustetta salassapitosäännöt syrjäyttävälle tiedonsaantioikeudelle ei ole. Tilojen, hallinto- ja tukipalvelujen yhteinen hyödyntäminen toisen toimijan kanssa on kannatettavaa ollen linjassa muun julkisen hallinnon keventämisen kehittämissuuntausten kanssa.

SUOMEN KUNTALIITTO

